

Nureddin Zeñni

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 январа, 2025
Nureddin Zeñni

NUREDDIN ZEÑNI

Beýik Seljuk-türkmen imperiýasynyň Mosuldaky we Halapdaky şöhratly türkmen atabegi.

Doly ady: El Mälik-ül Adyl Nureddin Ebulkasym Mahmyt ibn Ymadeddin Zeñni. 1118-nji ýylda eneden dogulýar. 1146-njy ýylda kakasy Ymadeddin Zeñniniň ýogalmagy bilen köne türkmen däbine eýerip, döwlet onuň ýakynlary arasynda paýlaşyldy. Bu paýlaşma netijesinde Mosul Seýfeddin Gazy Türkmen, Halap bolsa Nureddin Zeñnä berildi. 1150-nji ýylda Anadoly Seljuk döwletiniň soltany Rukneddin Masut I-iň gyzy bilen nikalaşýar.

● Nureddin Zeñni türkmenleriň owşar taýpasyndandyr.

1144-nji ýylda Ymadeddin Zeñni Urfany ele geçirýär we birinji haçly ýörişinde gurlan Urfa kontlugyny ýok edýär. Urfanyň elden gitmegi netijesinde Ýewropa ikinji haçly ýörişine taýynlyk görüp başlaýar. Orta asyrlaryň iň tanymal adamlaryndan bolan Nureddin Mahmyt Zeñni kakasy ýaly haçparazlar bilen alyp baran göreşlerinde agasy Seýfeddin Gazy we 1148-nji ýylda agasynyň ýogalmagy bilen onuň inisi Kutbeddin Mewdud bilen birlikde hereket edýärler we haçparazlara garşy yslam frontyny birleşdirip haçly ýörişleriň şowsuzlyga uçramagyna çalyşypdyrlar.

Türkmenleriň bu pidakärlikleri netijesinde haçparazlar öňe süýşüp bilmandir we olaryň kenarýaka ýerlerde gysylyp galmaklaryna getiripdir. Nureddin Zeñni gysga wagtlyk haçparazlaryň elinde bolan Urfany gaýtadan hüjüm edip 1146-njy ýylda ele geçirýär, şeýlelikde Urfa kontlugyny gaýtadan dikeltmek ugrunda haçparazlaryň eden tagallalary puja çykdy. Bir ýyldan soňra Artagy eýeleýär. Seýfeddin Gazy bilen bile

Damasky gabawa alan haçparazlara garşy söweşýär we ikinji haçly ýörişiň şowsuz tamamlanmagy üçin aýgytlaýjy rol oýnaýar. Harym galasyny eýeleýär we Ýagrada haçparazary derbi-dagyn edýär. 1149-njy ýylda Antakýa şazadasy Raýmondy öldürýär. Soňra Famiýa galasyny gabawa alýar. Börileriň elinden Damasky halas edýär. 1153-nji ýylda Ýokarky Mesopotamiýa, Günorta Anadoly we Siriýany ýeke-täk häkimiýet astynda toplap, soltanlygyny yglan eden Nureddin Türkmeniň şan-şöhraty Seljuk dinastiýasynyň at-owazasyndan hem ýokary galýar.

1152-nji ýylda Urfa konty Josselini II-ni ýesir alyp Halapda bendilikde saklaýar. 1154-nji ýylda Damaska tarap gaýdýar we Mujireddin Abakyň elinden şäheri alýar. 1156-njy ýylda Ierusalim koroly Üçünji Baodouin bilen ýaraşyk şertnamasyna gol çekýär. Emma Baodouiniň türkmen we arap çadyrlaryna hüjüm etmegi bilen şertnama bozulýar. Damaskyň eteginde bolan söweşde Nureddin Zeňni ýeňiş gazanýar we hristian ýesirleri Banýasda öldürilen musulmanlaryň ýerine uçdantutma gylyçdan geçirilýär. Nureddin Zeňni has soňra 1157-nji ýylda Üçünji Baodouini ýeňlişe sezewar edýär. 1158-nji ýylda haçparazlar bilen bolan bir söweşde ýeňlilenem bolsa, 1164-nji ýylda olary Harymda ýeňmegi başarýar. Nureddin Zeňni Müsürdäki Fatimi halyfyňyň ikiýüzli syýasat alyp barýandygy üçin Eseduddin Şirkuhy we onuň inisi Selaheddin Eýýubyny Müsüre ugradyp, Fatimileriň haçparazlar bilen hyzmatdaşlyk etmekleriniň önüni alypdyr, aýratynam Müsüriň haçparazlaryn eline geçmezligini gazanypdyr. Yslam dünýäsini ikä bölen Fatimi halyflygynyň 1171-nji ýykylmagyna sebäp bolup, seljuklaryn arzuwynyň, ýagny yslam bitewiliginiň durmuşa geçmegine badalga beripdir.

Selaheddin Eýýuby Nureddin Zeňni aradan çykýança Müsürde onun naýyplygyny ýerine ýetiripdir we onuň görkezmelerinden birjigem daşyna çykmandyr. Nureddin Zeňni 1173-nji ýylda Maraşy we Göksuwy Anadoly seljuklarynyň elinden alýar, emma Ikinji Gylyç Arslan bilen özara ylalaşyga gelip, şäherleri yzyna tabşyrýar. 1174-nji ýylda Nureddin Zeňni Damaskda aradan çykýar. Ýerine ogly Mälik Salyh Ysmaýyl Zeňni geçýär. Bu döwürlerde Selaheddin Eýýuby onuň çäklerini ýuwaş-ýuwaşdan ele geçirip başlaýar. Selaheddiniň garşysyna çykan zeňniler asgyn

gelyärler. Ysmaýyl Zeñni hassalap, tabynlygyndaky ýerleriň Mosul häkimi Izeddin Masuda berilmegini wesýet edýär. 1181-nji ýylda ol hem ölensoň Halap atabeglighi hem soňlanýar. Zeñnileriň oguz türkmenleriniň owşar taýpasyndan gelip çykandygy anyk subut edilen zatdyr. Zeñnileriň döwleti dagansoň, bu ýerden göç eden birtopar owşar uruglary Garaman ogullary begligini gurýarlar. Nureddin Zeñni örän adyl hökümdar bolupdyr. Şol sebapli, halk tarapyndan oňa "Emir-ül Adyl" (Adyl hökümdar) lakamy berlipdir. Çagalygyndan başlap oňat terbiýe we bilim alan Nureddin Türkmen döwlet işlerinde diplomatik ukybyny ulanmagy örän oňat başarypdyr. Ökdelik bilen durmuşa geçiren syýasaty netijesinde musulmanlaryň agzybirligini gazanypdyr we has soňra serkerdelerinden Selaheddin Eýýuby tarapyndan amala aşyryljak Ierusalim ýeňşiniň tohumyny atypdyr.

Nureddin Zeñni öňdebaryjy pikirli lider bolupdyr, etjek işini mydama öňüni pikirlenip ederdi. Onuň üç arzuwy bardy: Birinjisi musulmanlary birleşdirip, yslam birligini gurmakdy, muny bolsa il dirikä amala aşyrypdy. Ikinjisi Ierusalimiň gaýtadan eýelenmegidi, muny bolsa onuň serkerdesi türkmenleriň salyr taýpasynyň gurt tiresinden bolan Selaheddin Eýýuby amala aşyrdy. Soňky üçünji arzuwy bolsa Konstantinopoly ele geçirmekdi, bu arzyly ýeňiş bolsa Osmanly türkmenleriniň imperatory Fatih Soltan Mehmede nesip etdi. Nureddin bilime köp üns beripdir. Damask, Halap, Hama, Humus, Baalbek ýaly şäherlerde bilim merkezlerini gurdurdýar, hatda Gün sagadyny hem ýasatdyrýar. Serkerderine aýratyn üns beripdir we Selahaddin ýaly onlarça serkerdä harby we syýasy meselelerde halypalyk edipdir. Aradan çykanda öz tarapyndan gurdurylan Damaskdaky Nuriýe medresesinde jaýlanýar. Onuň Damaskdaky gurduran merkezi hassahanasy lukmanlaryň halka hyzmat edýän saglyk merkezidi. Hadys uniwersitetini gurdurýar. Takwady we alymlaryň howandarydy. Karargähinde Kurany-Kerim okadyp, hormat bilen diňläp oturmagy gowy görýärdi. Hepdede iki gün halkyň arasyna çykyp, arz-şikaýatlaryny diňlärdi.

Adalatsyzlygyň öňüni almak we döwletiň bähbitlerini gorap saklamak üçin gizlin kontrrazwedka gullugyny döretdi.

Aragatnaşyk serişdesi hökmünde kepderileri ulanmagy ýola goýdy. Özünüň we maşgalasynyň harajatlaryny şahsy malyndan harçlaýardy. Oljadan, alymlaryň halal hasap etmediginden almazdy, altyn-kümüş ulanmazdy we ýüpek geýmezdi. Nureddin Türkmeni asyrrar boýunça hormat bilen ýatlanylmagyna başga-da br bolup geçen hadysa bardyr. Ýagny, günleriň birinde hristian jansyzlaryndan iki sanysy mübärek Medine şäherine gelip, ol ýerde ylym öwrenýän sopy tüýsüne girip, Pygamberimiziň (s.a.w) kümmedine golaý ýerde ýerleşen hüjreleriň birinde bolup başlaýarlar we bolýan otaglarynda Pygamberimiziň (s.a.w) ýatan mübärek mazaryna tarap ýerasty tunel gazyp başlaýarlar. Olaryň maksady Resulallanyň (s.a.w) mazaryna baryp ýetmek we guburyň içinden Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek bedenini ogurlap musulmanlara içinden çykyp bolmajak urgyny bermekdi.

Günleriň birinde Nureddin Zeňni Damaskdaky öýünde uklap ýatyrka, Pygamberimiz (s.a.w) onuň düýşüne girýär we özüni halas etmegi soraýar. Ukudan oýanan Nureddin Türkmen täret alyp ýene uklaýar. Bu düýş ýene iki gezek gaýtalanýar. Üçünji gezelden soň bu düýşiň bir zada yşarat edýänini aňan Nuresdin Zeňni Medina tarap at salýar. Ol Medinä gelip şäherdäki hemme adamlary toplaýar we salamlaşmak üçin hemmesiniň öňünden geçmegini soraýar. Aýdyşy ýaly edýärler. Soltan duşuşyga gelmedigiň bardygyny soranda, halaýyk şähere iki sany saryýagyz sopynyň gelendigini we olaryň Soltanyň huzuryna gelmeklikden ýüz öwürendiklerini aýdýarlar. Nureddin Zeňni olaryň yzyndan adam ugradyp, zor bilen getirdende, görenlerine haýran galýar, çünki düýşünde Pygamberimiziň halas et diýip yşarat eden adamlary bulardy. Nureddin Zeňni dergal bu kapyrlaryň bolýan hüjrelerine baryp, ýatýan düşeklerini galdyryp görýär. Medine halky gören zatlaryna haýran galýar, çünki ol hüjräniň düşeginiň astyndan Pygamberimiziň (s.a.w) mübärek guburyna ýerasty tunel gazylypdy we ol tunel gubura ýetmäge az galypdy. Soltan Nureddin bu kapyrlary jezalandyryp yzyňa dolanýar.

Nureddin Zeňni hakynda şeýle ýatlamalar taryh kitaplarynda ýer alypdyr:

■ Ibn Jewzi: "Nureddin Mahmyt Zeñni... kapyrlaryň elindäki 50-den gowrak şäherleri halas etdi. Onuň ömri örän köp soltanyň ömründen arassadyr we ýokardadyr. Onuň zamanynda ýollar howpsuzdy we asudady. Ol özüni Bagdat halyfyna bagly gördi we onuň emrinde hasaplady. Häsiýeti boýunça ýumşak, güler ýüzlidi. Alymlary we dindarlary gowy görerdi"

■ Ibn Esir: "Men öňki soltanlaryň durmuşyny öwrendim. Dört çaryýarlardan we Omar ibn Abdylezizden başga Nureddin Türkmen ýaly halal durmuşda ýaşan, onuň ýaly ahlakly ömür süren başga adalatly soltana duş gelmedim"

■ Amin Maluf: "Her näme bolsa-da netije göz öňümizdedir: Arap dünýäsini franklary ezip geçmek üçin kuwwatly güýje öwürmegi Nureddin başardy we onuň ýeňiş miwelerini sag goly bolan Selahaddin toplady".

Nureddin Zeñni hakynda ýazylan kitaplardan:

1). Adnan Eskikurt "Mosul atabegligi"

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

Taryhy şahslar